

Empatiens dør er svær at åbne; er skønlitteraturen nøglen til indsigt?

"Hans stærke hænder greb fat om hendes kæber. Han stak to fingre ind i hendes mund og tvang den op og skubbede så de kolde, hårde småsten ind i den. Mariam kæmpede imod, klynkede, men han fortsatte med overlæben krøllet opad i et snerrende udtryk med at proppe sten i munden på hende. "Tyg," sagde han."

Jeg kan straks mærke det. Den isnende kulde, der sniger sig op langs rygraden. Den knugende hånd om hjertet. Klumpen i halsen. Når jeg sidder og læser om Rashids afstraffelse af sin kone Mariam, føler jeg næsten hendes desperation og afmagt helt fysisk i kroppen. I denne scene af *Under en strålende sol* tegner forfatteren Khaled Hosseini et billede af en fortvivlet Mariam, der tvinges til at tygge på småsten indtil hendes tænder knækker, fordi hendes mand synes, hun skal vide, hvordan hendes dårligt kogte ris smager. Det er hjerteskrærende at læse om de afghanske kvinders skæbner under Talibans første magtovertagelse, og da den knasende lyd af tænder mod sten beskrives et par linjer længere nede, får jeg kuldegysninger, trækker beskyttende benene op under mig i lænestolen og løfter blikket. En tanke rumsterer i baghovedet. Læsningen påvirker mig; den er grænsende til *ubehagelig*. Men jeg fortsætter. Hvorfor? Er det spændingen? Nysgerrigheden? Følelsen i maven fortæller mig, at der er noget andet på spil. Jeg mindes svagt, hvad Georg Brandes skrev i 1908: "Når vi læser sådan, at vi personligt tilegner os det læste, så føler vi her det inderste punkt i begivenhedernes gang, i handlingernes oprindelse, [...]. Hvorfor skal vi altså læse? For at forøge vor indsigt, aflæse vore fordomme og blive i stedse højere grad personligheder." Netop dette citat indeholder mange tankevækkende pointer, men især ideen om, at skønlitteratur kan "forøge vor indsigt" vækker genklang. Jeg har en fornemmelse af, at jeg skal *lære* noget af denne bog, at den skal åbne en ellers lukket dør. Skal jeg i højere grad **forstå** livsverdner som Mariams ved at "tilegne mig det læste"? Jeg lukker langsomt bogen i og kaster et blik på den pastelorange forside med kvinden på flugt tegnet op i mørk silhuet. Hvad sker der, når min medlidenhed vækkes? Udvikles selve min evne til at føle **empati**? Jeg rynker brynene. En sådan magt er *betydningsfuld*. Er det dét, skønlitteraturen kan?

Spørger man lektor ved Institut for Nordisk Sprog og Litteratur på Aarhus Universitet Simona Zetterberg-Nielsen er det ikke så sort-hvidt. Ifølge hende har skønlitteraturen et hav af styrker og kvaliteter, så "der er ikke et åbenlyst svar", som hun smilende formulerede det 6. marts i år til et foredrag på Silkeborg Gymnasium. Hun peger på, at litteraturen udover at fornøje og underholde også kan *nytte* ved både at være med til at skabe en fælles referenceramme, sætte problemer under debat og ligefrem gøre os til bedre samfundsborgere. Nu mere jeg tænker over det, tror jeg, at der findes sandhed i alle tre bud. Når vi som danskere over en bred kam har beskæftiget os med de samme værker, når vi overalt i landet er vokset op med H.C Andersens eventyr og har været igennem den samme kanonliste i skolen, så skaber det en stærkere kulturel bevidsthed. Også når Zetterberg-Nielsen som et ekko af det moderne gennembruds Georg Brandes pointerer, at litteraturen kan sætte problemer under debat, vækker det genklang i mig. Jeg kommer helt automatisk til at tænke på skelsættende værker som Martin Andersen Nexø's *Pelle Erobreren*, der for eksempel har haft en betydelig indflydelse på fagforeninger og arbejderbevægelsen, og på George Orwells *1984*, der med sin advarsel om overvågningssamfundets farer har alarmeret befolkninger i flere lande og skabt opmærksomhed på mulige frihedsindskrænkende politiske initiativer. Det er dog især tanken om, at dét at læse skønlitteratur faktisk kan ændre os og gøre os til bedre samfundsborgere, der for alvor resonerer med mig. For bliver vi ikke netop bedre samfundsborgere, når vores empatifølelse udvikles? Når flere døre åbnes omkring os, gør det os så ikke bedre til at tage beslutninger på oplyste grundlag? "Den kan åbne døre indad - og udad", som Zetterberg-Nielsen sagde det med hænderne lagt mod brystet. Dualiteten er slående, går det op for mig. Mange læser også for at blive klogere på *sig selv*, de søger noget at spejle sig i. Men det er vel også en naturlig menneskelig drift, ikke? At udforske selvet, at udvikle det og opdage nye facetter af eget følelsesliv, at åbne de måske lidt rustne døre indad til vores menneskelige kerne lidt på klem. Men udelukker det ene det andet? Er det overhovedet muligt at åbne døre indad, uden også automatisk at åbne døre *udad*? Når vi lærer om os selv, lærer vi så ikke også indirekte om *andre*?

Døren udad er vel på mange måder uomgængelig. Når vi læser, er det faktisk svært *ikke* at blive klogere på andre, klogere på verden. Jeg dvæler igen ved ideen om, at skønlitteraturen forbedrer vores evne til at føle empati med andre. Andre, som måske ikke ligner os selv. Den tid, jeg brugte sammen med Mariam i *Under en strålende sol*, forstærkede helt sikkert min medlidenhed med

hende og andre i samme situation. Men, går det op for mig, den havde jeg vel egentlig til dels fra starten? På sin vis er det relativt let at fatte sympati for nogen, der i så tydelig grad *fortjener* medlidenhed. Men er det altid så lige til? Mine tanker begynder at kredse om den samfundskritiske bog af Morten Pape, *Guds bedste børn*, fra 2018, der gennem virkemidler som skiftende synsvinkler og tilbageblik formår at få læseren til at **sympatisere** med den ellers ved første øjekast ganske usympatiske karakter Simon og til at **forstå** hans voldelige fætter Mickey. Drengene, som mange nok ville se på med fordømmende og frygtsomme blikke. Det kræver en dygtig forfatter - og virkemidler som en jeg-fortæller eller som her en indre synsvinkel - at nuancere billedet af sådanne karakterer så meget, at en dør, som læseren måske kun nødtigt skubber til, kan begynde at glide op. Døren ind til en forståelse af disse sociale "udskud" og deres livsverdner, en forståelse af den betydning, deres opvækst har - en forklaringsmulighed, men ikke en undskyldning, for deres handlinger. Jeg retter mig lidt op i stolen og rynker brynene. Mon det er skønlitteraturens vigtigste betydning og funktion? At åbne døre, især udad, for individet, så vi hver især kan "forøge vor indsigt" og "aflæse vore fordomme", som Brandes skrev? I så fald gør det også en enorm forskel for hele samfundet, da vi alle med bogen i hånden går omkring og handler med lidt mere viden i bagagen, lidt mere **empati**.

Som prisvindende forfatter Jesper Wung-Sung beskrev det til arrangementet den 6. marts: "Det er jo det litteraturen kan, den kan afkalke ens vinduer, så man kan se verden". Metaforen satte sig fast i mit hoved dengang. Slog rødder. Hver gang vi prøver, om det bare er at åbne en ny dør på klem eller at sparke den op på vid gab, så bliver det lettere at se. Jeg kaster igen et blik ned på bogen i mit skød, lader hånden følge den glatte ryg, de ru sider. I mødet med Mariams livsverden i Afghanistan er det fremmede kommet tæt på. Det er krøbet ind under huden. Det er ikke kønt, men det er vigtigt. Sundt? Før var jeg godt nok opmærksom på de grove træk af den virkelighed, der udspillede sig tusindvis af kilometer borte, men jeg manglede ord for den. Jeg forstod den ikke. Ikke *rigtigt*. Måske gør jeg det heller ikke i dag, men jeg er med sikkerhed tættere på. Døren glider stille op, ruderne afkalkes dag for dag.